

Ortografies Valencianes.

Dr. Voro López Verdejo

Intervenció llegida en la Junta General de la RACV el 20-02-2014

La Secció de Llengua i Lliteratura Valencianes em propon que els parle de l'ortografia o les ortografies valencianes. Alguns de vostés saben igual i més que yo del tema, pero no tots perque les seues especialitats són unes atres. Disculpen la simplea del discurs pero la brevetat aixina ho impon.

Diem que cada u té un rei en la panxa i ben conegut és el particularisme del nostre caràcter, açò fa que además d'un rei molts valencians tinguen en la panxa un filòlec, de manera que l'intrusisme en matèria llingüística és entre nosatres ancestral, pero gràcies a l'intrusisme tenim un material llingüístic valiosíssim que ya voldrien algunes atres llengües, sobretot a nivell lèxic; notaris, advocats, retors, juges... durant sigles han elaborat diccionaris, vocabularis, ortografies i gramàtiques que, tenint un valor inestimable, hem de tractar des dels coneiximents i els avanços que estes matèries hui tenen.

Per a parlar d'ortografia hem d'escomençar pel llatí. Els primers escriptors que per voluntat pròpia o imperatiu llegal hagueren d'escriure en romanç, en qualsevol romanç, tiraren mà de l'ortografia llatina, que era la que coneixien i utilisaven, pero en les noves llengües romàniques i en aquelles no romàniques que adoptaren l'alfabet llatí, hi havia fonemes que el llatí clàssic desconeixia. El fonema palatal nassal enye, la palatal lateral elle o la palatal africada sorda che, per posar només uns eixemples, no existien en llatí i apareixen en les llengües romàniques, de manera que al no haver un acort panromànic cada una els representa d'una manera. ¿Cóm representar un nou fonema? Puix per a no inventar noves grafies (cosa que també es feu com ara la ñ castellana, la ç, la j, la w o esse zeta alemana β) s'inventaren els dígrafs, que és un grup de dos lletres que representen un sò. La palatal lateral elle, es representa en doble *-ll-* en castellà, valencià, català, asturià, aragonés, gallec, pero *-lh-* en occità o portugués, *-gli-* en italià, sent fonamentalment el matix sò. La palatal nassal enye, es representà en una doble *nn* en castellà antic, que passà a simplificar-se en una ene en una ralleta damunt, donant lloc a una lletra nova, la ñ castellana, que també esixtix en gallec i eusquera; en valencià, català o indonesi es representa *-ny-*, en occità i portugués *-nh-* en italià i francès *-gn-*. Un eixemple més. El sò palatal africad sort de che, es representa en ce haig en castellà, valencià, occità, gallec, portugués, existix en francès (encara que és fricatiu) o alemà, en canvi el català utiliza la *x* o la *tx*.

Els primers escrits en romanç valencià, com en les atres llengües, presenten vacilacions, com no hi havia una institució que marcara una norma esta la marcaven els escrits oficials i sobretot els escriptors més destacats, els dígrafs que hem citats adés i moltes atres grafies vacilaran durants sigles, generalisant-se algunes en el sigle XV, quan València té una producció lliterària quantiosa i de reconegut prestigi, de tal manera que el valencià marcarà la norma a seguir per tota la seua família (català, mallorquí, llenguadocià, provençal, llemosí...) No cal dir que l'arribada de l'imprenta

a València en este sigle col·laborà a la fixació i divulgació de l'ortografia valenciana.

Pero per motius històrics que vostés ja coneixen, entre ells el descobriment d'Amèrica i l'expansió del castellà, l'humanisme i el retorn del llatí, la pèrdua dels Furs en 1707 i l'oficialitat del castellà en l'administració pública... el valencià quedà fora dels àmbits oficials i acadèmics i la majoria de la producció culta passà a fer-se en castellà, donant lloc a una "decadència" i a una certa anarquia ortogràfica que anà agreujant-se en el pas dels sigles.

Si ja en ple sigle XV, época d'esplendor, hi havia dos sectors, uns que defenien el "sermo urbanus" com Fenollar i uns altres el "sermo rusticus" com Gaçull, en la Renaixença valenciana, anterior a la catalana, occitana i gallega, puix és el valencià Vicent Salvà qui escriu en 1831 el primer poema renaixentista "Lo somni", abans que el català Aribau escriguera la seua "Oda" en 1833, puix com dia, en la Renaixença valenciana trobarem als escriptors coneguts com de "guant" i de "espardenya", els primers, com ara Llorente, defenien uns usos ortogràfics i llingüístics arcaïcants i els altres una llengua més popular o moderna, com Bernat i Baldoví o Constantí Llombart; no faltaven aquells que utilisaven l'ortografia castellana per a escriure en valencià. La primera ortografia moderna, ja centenària, és la de Josep Nebot, de Vilarreal, farmacèutic i archiver, escrigué el *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica* en 1910, obra que li prologà Teodor Llorente; ja en 1894 havia escrit *Gramática Valenciana Popular*. Nebot feu una ortografia culta, tècnica i molt encertada, adaptada al valencià actual en molts aspectes; la seua premissa era que: "*la ortografía valenciana legítima está hace ya siglos tan distanciada de la catalana como de la castellana, y si bien es cierto que tiene mucho en común con una y otra, no debe en manera alguna confundirse con ninguna de las dos, cuidando de mantener su autonomía y su carácter propio*". També diu en l'introducció a la seua ortografia: "*los valencianos tenemos ya de antiguo nuestra lengua escrita propia y especial, y no se comprende siendo la cosa tan clara, que vayan los escritores valencianos dando tumbos y resbalones; unos echándose francamente en brazos de la Academia Española y aceptando para el valenciano las reglas ortográficas dictadas por ésta para el castellano; y otros haciendo algo mucho peor: adoptando en sus escritos no ya la ortografía, sino hasta la analogía y la sintaxis catalana, jurando, no obstante, y perjurando que escriben en valenciano puro y castizo*".

En 1913 l'Institut d'Estudis Catalans publica l'ortografia catalana, entre una gran polèmica que no ve al cas, de Pompeu Fabra i que fon acceptada per la *Societat Castellonenca de Cultura* i *Joventut Valencianista*. En 1913 el Filòlec Lluís Fullana intenta reconciliar postures i des de Lo Rat Penat fa una crida a tots els escriptors enviant qüestionaris en els punts conflictius a tractar i sobre els que Fullana redactà en 1914 un *Proyecto de Normes Ortogràfiques*, que fon estudiat i discutit durant huit assemblees generals entre els mesos d'abril i maig, aprovant-se pels assembleistes i sent sancionat per Lo Rat Penat en 1914. No obstant això seguia el desacort, alentat pel catalanisme polític, no ho dic yo, ho diu Francisco Carreras Candi en els anys 20 en *Geografía General del Reino de Valencia*, a on es mostra contrari a les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans i parlant d'elles diu: "*Valencia no se ha allanado tan*

fàcilmente a la reforma barcelonesa que allí iban pregonando emisarios y amigos de sus propulsores [...] Los reformistas catalanes pretendieron dominar al Centre de Cultura Valenciana, de nueva fundación, y aún lograron se fijara en las Normas el ilustrado literato P. Luís Fullana y Mira al redactar, en 1915 una Gramàtica elemental de la llengua valenciana, en la cual se incluyen algunas de las radicales reformas". Més avant aclarix que només dos reformes de l'ortografia catalana coincidixen en la de Fullana: l'us de la conjunció *i* llatina i l'eliminació de la *-h* muda a final de paraula.

Com la discòrdia ortogràfica entre valencians persistia, en bona part instigada pel catalanisme, cada sector utilisava la que millor li pareixia o seguia un criteri propi. La més famosa d'estes iniciatives particulars és la de l'escriptor Josep Maria Bayarri, que en 1922 proposgué una ortografia basada exclusivament en la fonètica. Com l'intent calalanisador no cessava Lluís Revest i Corzo publica en 1930 en la Societat Castellonenca de Cultura el seu llibre *La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu*, defenent l'us de les formes valencianes front a les catalanes que alguns intentaven introduir. Bayarri en 1931 publica el seu llibre *El perill català*, denunciant també la catalanisació.

En setembre de 1932 s'aprova l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i en desembre de 1932 s'acceptaren en Castelló unes *Bases*, les famoses *Normes de Castelló*, pero sense debat ni actes ni estudi i no en un congrés sino en una simple reunió a la que molts firmants no assistiren. Aixina ho diu el propi Sanchis Guarner en la *Enciclopedia de la Región Valenciana* : "*En una reunió celebrada en Castellón de la plana el 21 de diciembre de 1932, los representantes de las entidades y publicaciones valencianistas, animados por un plausible espíritu de concordia, aceptaron unas Normas Ortográficas que son una adaptación de las del Institut d'Estudis Catalans*".

En l'introducció a les Bases es diu que és un acort "*transaccional*" i que "*les autoritats filològiques que les firmen mantenen els seus punts de vista científics*", afegint que "*a aquelles autoritats i a la novella generació d'estudiosos pertany la cura i la missió [...] d'anar rectificant i millorant un sistema que deixant a un costat atres raons no pot ser tan madurat com calia*". És dir que les Normes de Castelló són unes simples Bases, que són una adaptació de les de l'Institut d'Estudis Catalans, que qui les firmen mantenen els seus punts de vista científics, que poden tindre futures rectificacions puix el sistema proposat no estava "*tan madurat com calia*". L'únic filòlec que firmà les normes fon Lluís Fullana, fent constar que les firmava per la provisionalitat de les normes i prova de que mantenia els seus punts de vista científics és que en 1933 Fullana reedita les seues *Normes*. La prova de que en Castelló ni es redactaren ni es debateren les normes -no hi ha actes escrites- són les repetides incorreccions que apareixen en elles i que qualsevol entés en la matèria com Fullana, hauria corregit si haguera tingut l'ocasió, errors com definir la *x* de Xàtiva com a palatal, quan és prepalatal i els dígrafs *ch*, *tj*, *tg*, *-ig* com a prepalatals quan són palatals, sense dir quins són sonors i quins són sorts, hi ha errors morfològics com "prefixe" i "prefixes" per *prefix* i *prefixos*, ortogràfics com "extenen" per *estenen*, "asovint" per *a asovint*, "extrangeres" per *estrangeres*, "adjetiu" per *adjectiu*, "substantiu" per *substantiu*, "açut" per *assut*...

La bona veritat és que les Bases no foren seguides per ningú, ni per *Lo Rat Penat*, ni pel *Centre de Cultura Valenciana* que, entre uns atres, les firmàren. La Diputació de València, per a resoldre el problema, el 8 de maig de 1933 acordà crear una *Acadèmia Oficial de la Llengua Valenciana*, en una dotació de 2.500 pessetes, que mai es posà en marcha. La guerra civil i la dictadura impediren també un acort, no obstant en eixe periodo Xavier Casp i M. Adlert Noguerol elaboraren en 1944 les Normes de l'Editorial Torre per a la llengua lliterària, mentres uns atres, com diu Joan Fuster en el pròlec a l'edició de les Bases que l'Ajuntament de València feu en 1984: “*Les regles sumàries que s'aprovaren a Castelló el 1932 han tingut, després, les 'rectificacions' i les 'millores' que una concepció més dinàmica de l'idioma han facilitat lingüístes, poetes, narradors...*” [l'entrecomillat és de Fuster]. No diu quins llingüístes, poetes o narradors les rectificaren, ni cóm, ni quan. ¿Quines són eixes modificacions? puix l'introducció de la *-tz-* en la terminació *-isar*, quan en les Bases apareix *-isar*, abandó de la preposició clàssica *ab* i adopció de *amb*, quan en les bases es donen les dos, eliminació de l'artícul neutre *lo*, reconegut en les Bases, substitució dels demostratius *este, esta, estes...* que apareixen en les Bases, per *aquest, aquesta, aquestes...*, substitució dels pronoms *atre, atra, atres* per *altre, altra, altres*, canvi de la flexió valenciana *exigix, segueixen* per *exigeix, segueixen*, introducció del numeral femení arcaic *dues* per *dos*, eliminació de la palatalisació de *e* inicial com en *llegítimes* per *legítimes...* pero estes “rectificacions” i “millores”, segons Fuster, conduïren, com ja advertia Nebot en 1910, a una unificació ortogràfica, morfològica, sintàctica i lèxica en el català, creant un conflicte que en aplegar la democràcia dividí a la societat valenciana. Davant del conflicte V. Simó Santonja publica en 1975 *Valenciano o catalán?* I M. Adlert Noguerol en 1977 publica *En defensa de la llengua valenciana*, denunciant la catalanisació llingüística i fent una proposta de revalencianisació que l'Acadèmia de Cultura Valenciana arreplegà elaborant en 1979 una *Ortografia Valenciana* que seguint a Nebot i a Fullana suponia una millora i superació de les Bases del 32. Esta ortografia fon adoptada per *Lo Rat Penat* i tingué una adhesió de personalitats i institucions en un acte celebrat en El Puig en 1981. La ACV també publicà en 1981 la *Documentació Formal* de l'ortografia, explicant i documentant en els clàssics els seus acorts.

Esta ortografia fon oficialisada per la *Secretaria General Tècnica* de la *Conselleria d'Educació* de la Generalitat Valenciana i en ella es publicà en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* l'Estatut d'Autonomia, també es redactaren en ella els primers llibres de text de valencià, pero en aplegar al poder el PSOE impongué la normativa ortogràfica catalana, afirmant que utilisava les Bases del 32. El conflicte s'agreujà i finalment es creà en 1998 l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, que desoïnt informes i propostes de diverses entitats i institucions valencianes, entre elles la nostra, aprovà l'ortografia catalana per a l'us del valencià, dient que són les Bases del 32 i adoptant un criteri de convergència llingüística en el català a tots els nivells, deixant les formes genuïnes valencianes per a registres informals, en lo qual el conflicte continua.